

משנה פסחים פרק ג

Mishnah Pesahim, chapter 3

(1) The following [things, even though one who keeps them does not transgress **בל יראה** — “Nor may any leavening be seen in your possession,”] must be removed [i.e.,

destroyed] on Pesah [by Rabbinic decree as a precaution lest one come to eat them]: Babylonian *kutah* [a dip made from sour milk, stale bread crumbs, and salt] Median beer [made from brewing barley], Idumean vinegar [which was made with wine mixed together with water fermented with barley], Egyptian *zitom* [made up of, one third barley, one third saffron and one third salt, used for medicinal purposes. The aforementioned four items, although containing absolute *hametz*, nevertheless, since it is mixed with other ingredients and not pure *hametz*, one who consumes them is not punished by *karet*. However, if he consumed an amount of *hametz*, equal to the volume of an olive, **ככדי אכילת פרס** — during the period of time it takes to eat an average meal (one half loaf which is the size of three eggs), he would be subject to lashes, though, even less than this amount is prohibited.] And dyer's broth [water in which bran was soaked used for dyeing purposes], cook's dough [dough made from grain which was milled when one third ripe; this was used to cover pots and absorb froth], and scribe's paste [used to bind papers and made from the residue of flour on the millstones; these items although they are undiluted *hametz*, since they are **חמץ נוקשה** — not fit for food, one who consumes them is not punished with *karet*]. Rabbi Eliezer says: Women's cosmetics [containing a mixture of **חמץ נוקשה**

רבנו עובדיה מברטנורא

א אלו עוברין. אלו מתבערים מן העולם. דאף על גב דאין עוברים עליהם על בל יראה מדרבנן מיהא צריכי ביעור דהכי תנן לקמן שיאור ישרף ואף על גב דהאוכולו פטור: **כותח הבללי**. עשוי מפת מעופש וחלב. ורגילים לטבל בו את המאכל: **שכר המדי**. שכר שהיו עושין במדי מחטים או שעורים שרויים במים: **וחומץ האדומי**. חומץ שעשוי בארץ אדום שנותנים שעורים [בין] ומשהין אותם שם כדי שיחמיצו: **וזיתום המצרי**. תלתא שערי ותלתא קורטמי הוא כרכוס מדברי ונקרא בערבי קרטום ותלתא מלחא ועושין אותו לרפואה. עד כאן חמץ הראוי לאכילה על ידי תערובת. מכאן ואילך חמץ נוקשה בעיניה: **וזומן של צבעים**. מים שנותנין בהם טובים ומשתמשים בהם הצבעים למלאכתן: **ועמילן של טבחים**. [פת] שעושין מקמח תבואה שלא הביאה שלישי בישולה, ומכסים בה את הקדרה לשאוב את הזוהמא: **וקולן של סופרים**. עפר הרחיים מגבלים אותו במים וסופרים מדבקים בו ניירותיהם: **רבי אליעזר**. מוסיף, דאילו תנא קמא לית ליה אלא חמץ דגן גמור על ידי תערובת או חמץ נוקשה בעיניה, ור' אליעזר מוסיף אף תכשיטי נשים שהן חמץ נוקשה על

combined with other ingredients] too [i.e., diluted, unfit *hametz* is also forbidden]. This is the general rule: Anything which is of the [five] species of grain [when mixed with water] must be removed on Pesah. They are subject to a prohibition [which carries a

נשים. זה הכלל, כל שהוא ממין דגן, הרי זה עובר בפסח. הרי אלו באזהרה, ואין פהן משום פרת: **ב** בצק ששדקי ערבה, אם יש כזית במקום אחד, חייב לבער. ואם לא, בטל במעוטו. וכן לענין הטמאה, אם מקפיד עליו, חוצץ. ואם רוצה בקיומו, הרי הוא

penalty of lashes], but they do not involve *karet* [only undiluted *hametz* which is fit to eat involves *karet*].

(2) Dough which is in the cracks of a kneading trough [and thus strengthen the trough]. If there is as much as an olive in one place, it must be removed [and destroyed]; but if not [if there is less than the bulk of an olive], it is nullified because it is insignificant [however, where it is less than the bulk of an olive and doesn't serve to strengthen the trough, thus there is nothing preventing the owner from detaching it, and so in this case, it must also be removed]. And it is, likewise, in the matter of impurity: If [a defiling entity came into contact with the dough that was on a trough: If this happened on Pesah and the dough was the size of an olive (regardless of whether or not he objects to it being there), or even if less than the size of an olive but] he objects to it [being there], it [the now defiled dough is considered an entity of its own and thus] interposes [between the defiling entity and the trough]; but if he desires that it remain there [i.e., that the dough remain on the trough then], it is considered as the trough

רבנו עובדיה מברטנורא

ידי תערובת סממנים אחרים. ובגמרא פריך, תכשיטי נשים סלקא דעתך, אלא אימא אף טפולי נשים, סולת שנשים טופלות ומחברות על בשרן עם סממנין אחרים להשיר את השיער או להלבין ולעדן את בשר. ואין הלכה כר' אליעזר: **כל שהוא מין דגן**. מחמשת המינין, ומעורבין בהם מים, דאי אין בהם מים אלא מי פירות, קיימא לן דמי פירות אין מחמיצין: **הרי אלו באזהרה**. אם אבלן עובר בלאו: **ואין בהם כרת**. דעל חמץ גמור ענוש כרת, ואינו ענוש כרת על התערובת, אבל לוקה על אכילתו אם אכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת פרס. אבל אם לא אכל כזית חמץ בתוך התערובת בכדי אכילת פרס אינו לוקה מן התורה, מיהו איסורא מיהא איבא, דחמץ דפסח אוסר בתערובתו בכל שהוא: **ב בצק שבסדקי עריבה**. ועשוי לחזק שבריה וסדקיה. אם יש כזית במקום אחד חייב לבער. פחות מכאן בטל במיעוטו. ואם אינו עשוי לחזק, אפילו פחות מכזית חייב לבער, לפי שאינו מבטלו שם ואפשר שימלך ויטלנו משם: **וכן לענין הטומאה**. אם נגע שרץ בהאי בצק בפסח שאיסורו חושבו, אם יש בו כזית חוצץ בפני הטומאה ולא הוי בעריבה ולא נחתא לה טומאה לעריבה. ובפחות מכזית, אם אינו מקפיד עליו בטל לגבי עריבה והוי כאילו נגע השרץ בעריבה עצמה והיא טמאה: **אם מקפיד עליו חוצץ**. הכי קאמר, ובשאר ימות השנה שאין איסורו חושבו, אין הדבר

itself [and thus the trough becomes defiled since there is nothing separating the trough from the defiling entity]. [Regarding] “deaf” dough [i.e., dough which has no telltale signs that it leavened]: If there is [a dough] similar to it [in that the kneading of

כְּעֶרְבָה. בְּצֶק הַחֶרֶשׁ, אִם יֵשׁ כִּיּוּצָא בּוֹ שֶׁהַחֲמִיץ, הָרִי זֶה אֶסוּר: גַּ כִּיּוּצָא מִפְּרִישֵׁין חֲלָה בְּטֻמְאַהּ בְּיוֹם טוֹב, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, לֹא תִקְרָא לָהּ שֵׁם, עַד שֶׁתֵּאָפֶה. רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בֶּתִירָא אוֹמֵר, תִּטְּלֵן בְּצוּנָן. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא זֶה הוּא חֲמִץ שְׁמוּזְהָרִים עָלָיו בְּבַל

both stopped at the same time] which has become *hametz*, it [too] is forbidden. (3) How do we separate *hallah* [the portion of dough given to the priest] on the Festival [of Pesah from dough which is] in [a state of] impurity? [In usual circumstances, one would bake the *hallah* into matzah and give it to the priest to eat; here, however, since the dough is defiled, it may not be eaten and thus, may not be baked on the Festival. It may not be kept as dough until the evening since it would become *hametz*, and destroying it by burning or giving it to a dog, is not permissible on a Festival.] Rabbi Eliezer says: She must not designate it with the name [of *hallah*] until it is baked [into matzah; afterwards, she takes a piece of matzah and designates it as *hallah* and burns it after the Festival]. Rabbi Yehudah, the son of Beteira says: Let it [the dough] be cast into cold water [arresting the leavening process and then she gives it to the priest after the Festival. He then removes it from the water burning it immediately thus benefitting from the heat of the fire before it leavens]. Said Rabbi Yehoshua: This is not the *hametz* regarding which we are warned, “It [leavened food] shall not

רבנו עובדיה מברטנורא

תלוי בשיעור אם יש בו כזית אם לאו, אלא בקפידא תליא מילתא, אם הקפיד עליו ועתיד ליטלו משם, חוצץ בפני הטומאה בין יש בו כזית בין אין בו כזית ולא נחתא טומאה לעריבה. ואם לא הקפיד עליו ורוצה בקיומו אפילו יש בו כמה זיתים הרי הוא כעריבה, וכשנוגע השרץ בבצק הוי כאילו נגע בעריבה ממש: **בצק החרש**. שמכין עליו ביד ואינו משמיע קול ודומה לחרש שקורין לו ואינו משיב. פירוש אחר, בצק החרס, שהוא קשה כחרס ואינו ניכר אם החמץ: **אם יש כיוצא בו שהחמץ**. אם יש עיסה אחרת שנילושה בשעה שזו נילושה וכבר החמיצה, אסור. ואם אין שם כיוצא בו, הוי שיעורה כדי שיהלך אדם מיל בהליכה בינונית, ושיעור זה כזמן שני חומשי שעה: **ג חלה בטומאה**. שנטמאת העיסה ושוב אין החלה הניטלת ממנה ראויה לאכילת כהן, כיצד מפרישין אותה **ביום טוב** של פסח, הרי אין יכול לאפותה בפסח מאחר שאינה ראויה לאכילה ולשהותה ולשורפה בערב אי אפשר שמא תחמץ, ולהאכילה לכלבים אי אפשר שאין מבערין קדשים ביום טוב: **ר' אליעזר אומר לא יקרא לה שם חלה עד שתאפה**. דאכתי כל חדא וחדא חזיא ליה, דמכל חדא וחדא מפריש פורתא, ולאחר אפיייתה אם רצה יפריש חלה שלימה על הכל, דקסבר ר' אליעזר הרודה מן התנור ונותן לסל, הסל מצרפן לחלה: **לא זהו חמץ שמוזהרים עליו**. דלאו דיליה הוא לאחר שקרא עליה

be seen” (Exodus 13:7) and “It shall not be found” (Exodus 12:19) [since the verse states “לך — in your possession,” this excludes our case since *hallah*, before actually being given to the priest, does not belong to any one individual; rather it belongs collectively to all the priests], rather she separates it, leaving it until the evening, and if it leavens, it leavens [and she does not transgress any prohibition].

(4) Rabban Gamliel says: Three women may knead at the same time and bake in one oven [even though the oven has the capacity for only one dough at a time; since the waiting time is not significant, they may bake], one after the other. But the Sages say: Three women may [not begin kneading at the same time, since this would necessitate one waiting for the other to finish baking, during which time the dough can become *hametz*, but they may] be engaged with dough at the same time, one kneading, another shaping and a third, baking [since they are constantly active with the dough, it will not become *hametz*]. Rabbi Akiva [also argues on Rabban Gamliel and] says: Not all women and not all kinds of wood and not all ovens are alike [thus one cannot make a blanket statement that three women may knead at the same time and bake in one oven, since it would depend if one of the women would bake slower than the other or the one oven heats up faster, etc.]. This is the general principle: If it [the dough] rises, let her wet it

רבנו עובדיה מברטנורא

שם, וקרא כתיב (שמות יג) לא יראה לך, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה, וזה אינו שלך ולא של חברך דאכתי לא מטא ליד כהן. ור' אליעזר סבר הואיל אי בעי מתשיל עלה הויה הקדש בטעות ואינו הקדש וחזיא ליה לאכילה, נמצא דשלו הוא וחמץ של ישראל הוא. ור' יהושע סבר לא אמרינן הואיל והלכה כר' אליעזר: **ד שלש נשים לשות כאחת.** כל אחת תנור מלא, ואין כאן חימוץ, אע”פ (שהאחת) ממתנת עד שיאפו השתים: **וחכמים אומרים.** אין להקל כל כך שיהו לשות כאחת, אלא שלש נשים עוסקות כל אחת בבצק שלה: **אחת לשה.** האחרונה לשה כשחברתה האמצעית מקטפת, והשלישית שלשה תחילה אופה שלה: **לא כל הנשים.** ר' עקיבא אמילתיה דרבן גמליאל קא מהדר ואמר שאין ראוי לעשות כדבריו, לפי שיש נשים עצלניות ומחמיצות אם שוהות כל כך ויש תנור שאינו חם מהר ויש עצים שאין נבערים מהר, אלא כדברי חכמים ראוי לעשות לעסוק תמיד בבצק, שכל זמן שעוסקין בבצק אינו בא לידי חימוץ. וכן הלכה: **זה הכלל תפח.** הבצק שבידה שרואה שרוצה לתפוח: **תלטוש.** ידה במים צוננין ותקטפנה ותצטנן:

יִרְאֶה וּבִבֶּל יִמְצָא, אֶלָּא מִפְּרִשְׁתָּהּ וּמִנִּיחָתָה עַד הָעֶרֶב, וְאִם הִחְמִיצָהּ, הִחְמִיצָהּ: ד רַבִּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, שְׁלֹשׁ נָשִׁים לְשׁוֹת כְּאֶחָת וְאוֹפוֹת בְּתֵנּוֹר אֶחָד, זֶה אַחַר זֶה. וְחֻכְמַיִם אוֹמְרִים, שְׁלֹשׁ נָשִׁים עוֹסְקוֹת בְּבִצֵּק, אֶחָת לְשֵׁה וְאֶחָת עוֹרֶכֶת וְאֶחָת אוֹפֶה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, לֹא כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא כָּל הָעֲצִים וְלֹא כָּל הַתְּנָוִרִים שְׁוִין. זֶה הַכֹּלֵל, תִּפְחָה, תִּלְטוּשׁ

with cold water.

(5) *Sai'ur* [dough which started the leavening process, but was not yet completely *hametz*] must be burnt, but [since it is not fully *hametz*] he who eats it is exempt [from lashes and *karet*]. If the dough was cracking [*sidduk*], it must be burnt, and he who eats it is liable to *karet*. What is *sai'ur*? [when the cracks on the surface are] like locusts horns [i.e., the cracks have not interconnected with each other].

Sidduk is when the cracks have intermingled with each other: These are the words of Rabbi Yehudah. But the Sages say: [Both are completed *hametz* and] one who eats one or the other, is liable to *karet*. And what is *sai'ur* [upon which one is not liable to *karet*]? When the surface becomes pale, like [the face of] a [frightened] man whose hair is standing [on end].

(6) If the fourteenth [of Nissan] falls on Shabbat, everything [both consecrated and non-consecrated *hametz* which cannot be eaten prior to the time of removal] must be removed [i.e., destroyed on Friday] before Shabbat: these are the words of Rabbi Meir. But the Sages say: [Since *hametz* may be fed to one's animals and may be distributed to others, it may be removed] at its [usual] time [and the rest is destroyed in ways which are permissible on Shabbat]; Rabbi Elazar bar Zadok says: *Terumah* [which may not be distributed to the general populace must be removed] before Shabbat, but *hullin*, at its [usual] time [in contrast to consecrated produce, it can readily be consumed by many so there is no fear that some remain beyond the forbidden time].

(7) If one is going [on the fourteenth of Nissan] to slaughter his Pesah sacrifice,

רבנו עובדיה מברטנורא

ה שיאור. שלא החמיץ כל צרכו: וסידוקו. דרך הבצק בשמחמיץ נעשה סדקים סדקים: כקרני חגבים. סדק לבאן וסדק לכאן: זה וזה האוכלו חייב כרת. דקרני חגבים נמי הוא סדוק. ואיזהו שיאור שפטור, זה שאין בו שום סידוק אבל הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו מתוך פחד [שפניו מכסיפין]. והלכה כחכמים: ו מבערים את הכל. בין חולין בין תרומה. חוץ מכדי אכילתו לשבת: תרומה מלפני השבת. שאין יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמה ולהשהותה אי אפשר. אבל חולין אין צריך לבער אלא בזמנו שיכול למצוא להם אוכלים הרבה. והלכה כר' אליעזר ברבי צדוק:

בצונן: ה שיאור, ישרף, והאוכלו פטור. סדוק, ישרף, והאוכלו חייב כרת. אינהו שאור, כקרני חגבים. סדוק, שנתערבו סדקיו זה בזה, דברי רבי יהודה. והכמים אומרים, זה וזה האוכלו חייב כרת. ואינהו שאור, כל שהכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו: ו ארבעה עשר שחל להיות בשבת, מבערים את הכל מלפני השבת, דברי רבי מאיר. והכמים אומרים, בזמן. רבי אלעזר בר צדוק אומר, תרומה מלפני השבת וחלין בזמן: זה הולך לשחוט את פסחו, ולמול את

or to circumcise his son, or to dine at a betrothal feast at the house of his father-in-law, and reminds himself that he has *hametz* at home and he is able to go back, remove [it], and [then] return to his *mitzvah*, then he must return and remove [it]; but if not, he nullifies it in his heart [and this suffices his Biblical obligation concerning the removal of *hametz*]. [If he is on his way] to save [people being pursued] from heathens or from a river or from bandits or from a fire or from a collapse [of a building, even if there is enough time to return], he annuls it in his heart [and does not return]. But if to appoint a resting station [to establish a physical presence which will allow him a Shabbat boundary of two thousand cubits from that point] for a voluntary [secular] purpose, he must return immediately [and may not rely on nullification].

(8) Similarly, if one left Jerusalem and realized that he had sacrificial flesh with him [which becomes invalid upon leaving the boundaries of Jerusalem], and he has passed Tzofim [he need not return to Jerusalem, rather], he burns it where he is; but if not, he returns and burns it before the Temple [and may do so] with the wood of the [Altar] pile. And for what [quantity of *hametz* or sacrificial flesh] must they return? Rabbi Meir says: Regarding both, [the amount is the quantity which is large enough to defile, i.e.,] as an egg [however, less than this amount

רבנו עובדיה מברטנורא

ז ההולך. בארבעה עשר קאי: אם יכול. שיש שהות ביום: להציל מן הגייס. את ישראל הנרדפים: יבטל בלבו. ולא יחזור ואפילו יש שהות, דמדאורייתא בבטול בעלמא סגי: ולשבות שביבת הרשות. שהיה הולך להחשיך על התחום ולקנות שביבתו להלך משם והלאה אלפים אמא לדבר הרשות, יחזור מיד. אבל לקנות שביבת מצוה כגון שצריך לילך למחר לבית האבל או לבית המשתה, היינו כהולך לשחוט את פסחו: ה שיש בידו בשר קודש. שנפסל ביוצא. שחומת ירושלים היא מחיצה לקדשים וקלים: אם עבר צופים. שם מקום שמשם רואים בית המקדש: שורפו במקומו. ולא הטריחוהו לחזור: ואם לאו חוזר ושורפו. דכתיב (ויקרא ו) בקודש לא תאכל באש תשרף, במקום אכילתו שריפתו: זה וזה. חמץ דאמרינן לעיל וזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו וכו', ובשר קודש שעמו: כביצה. אבל בפחות, חמץ מבטלו בלבו, ובשר קודש שורפו במקומו, וסבר רבי מאיר חזרתו כטומאתו, מה טומאת אוכלין כביצה שאין אוכלין כביצה שאין אוכל מטמא בפחות

בנו, ולאכול סעודת ארוסין בבית חמיו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער. ואם לאו, מבטלו בלבו. להציל מן הנכרים, ומן הנהר, ומן הלסטים, ומן הדלקה, ומן המפלת, יבטל בלבו. ולשבות שביבת הרשות, יחזור מיד: ח וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש, אם עבר צופים, שורפו במקומו. ואם לאו, חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה. ועד כמה הן חוזרין, רבי מאיר אומר, זה וזה

of *hametz* is nullified, and less than this amount of flesh is burnt where he is]; Rabbi Yehudah says: Regarding both, [the amount is the quantity required to transgress the prohibition of eating *hametz* on Pesah or offering invalid sacrificial flesh upon the Altar, i.e.,] as an olive; but the Sages say: Sacrificial flesh, [is more stringent and the amount is] as much as an olive; while *hametz*, [which is *hullin*, the amount] is as much as an egg [the *halachah* follows the Sages].

רבנו עובדיה מברטנורא

מכביצה, כך אינו חוזר על פחות מכביצה: ר' יהודה אומר זה וזה בכזית. סבר חזרתו כאיסורו, מה איסורו בכזית, שעל כזית חמץ או בשר קודש חייב, כך על כזית חזר: בשר קודש. משום חומרא דקדשים חזר אף על כזית, חמץ דחולין אינו חוזר אלא על כביצה. והלכה כחכמים: